Serdar Kaya

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ve Dini Hassasiyetler

Charlie Hebdo ve Hz. Muhammed Karikatürleri

Liber

22. Charlie Hebdo'nun Bosna ve Filistin Karikatürleri

Türkiye *Charlie Hebdo*'yu 90'lı yıllarda yayınladığı Bosna-Hersek karikatürleri üzerinden de tartıştı. Tartışma, Türkiye'de çalışan Bosnalı gazeteci Emine Şeçeroviç Kaşlı'nın 14 Ocak 2015 tarihinde (yani *Charlie Hebdo* saldırısından beş gün sonra) Twitter hesabından (@e_secer) yaptığı bir dizi paylaşımla başladı. Bazı gazeteler, herhangi bir sorgulama ya da süzgeçten geçirme ihtiyacı hissetmeden, "Charlie Hebdo Bosna Katliamıyla Dalga Geçmiş" ve "'Ben Charlie'yim' Diyenleri Utandıracak Bosna Savaşı Karikatürleri" gibi başlıklarla bu paylaşımları haberleştirdiler. Çok sayıda haber sitesi, benzeri başlıklar kullanarak ilgili haber metinlerini alıntıladı. Neticede, zaman zaman dergideki katliamı gerekçelendirmeye ve hatta kutlamaya kadar varan öfke ve tepki dolu yorum ve hakaretler birbirini takip etti.[105]

Ne var ki, *Charlie Hebdo*'nun Bosna konulu karikatürlerinde "katliamlarla dalga geçmek" olarak yorumlanabilecek hiçbir şey yoktu. Aksine, *Charlie Hebdo* açık bir şekilde Boşnakların yanında yer almıştı.

Dört Bosna karikatürü

Derginin 13 Ocak 1993 tarihli 23. sayısının kapağı, "Bosna'da seri tecavüzler" başlığını taşıyordu. Çok sayıda kadına tecavüz etmekten yorulmuş bir Sırp askerinin, "Ağır çalışma koşullarına son!"[106] diye bağırdığı karikatür, o günlerde gerçekleşmekte olan tecavüz suçlarının yaygınlığına atıfta bulunuyordu.

105. (1) *Sabah*. 14 Ocak 2015. Charlie Hebdo Bosna Katliamını Mizah Malzemesi Yapmıştı; (2) *Star*. 15 Ocak 2015. Charlie Hebdo Bosna Katliamıyla Dalga Geçmiş; (3) *Yeni Şafak*. 15 Ocak 2015. 'Ben Charlie'yim' Diyenleri Utandıracak Bosna Savaşı Karikatürleri; (4) *Akit*. 15 Ocak 2015. Charlie Hebdo Bosna Katliamını Mizah Malzemesi Yapmış!; (5) Çelik, Mehmet. 15 Ocak 2015. Charlie Hebdo Made Fun of Srebrenica Massacre. *Daily Sabah*.
106. Bu ifade, 1968 işçi eylemlerinde kullanılmış olan meşhur bir slogan.

Figür 22.1 Bosna, Karikatür 1

http://bit.ly/hebdo40

Karikatürün, ilgili trajediyi herhangi bir şekilde sterilize etmeden okuyucuya yansıtıyor olması, tipik bir *Charlie Hebdo* tercihi. Ancak ortada herhangi bir gerekçelendirme ya da dalga geçme (elbette) yok. Kaldı ki, karikatür, güldürmek için çizilmiş değil. Yapılan, Sırp askerlerinin işlediği suçun boyutunu vurgulamak. Böyle bir şok-değer kullanımı herkese hitap etmeyebilir. Ne var ki, bu bir tercih meselesi ve daha da önemlisi, karikatürün mesajı ile ilgisiz.[107]

107. Belki bu noktada belirtmek gerekli: Bir edebi ya da görsel sanat formu, sırf bazı memleketlerde yaşayan insanlar onu anlayamayabilir ya da yanlış anlayabilir diye ortadan kaldırılacak değil.

Figür 22.2 Bosna, Karikatür 2-3-4

http://bit.ly/hebdo41 http://bit.ly/hebdo42

http://bit.ly/hebdo43

Laurent Sourisseau'nun kaleminden çıkan diğer üç kapakta da, farklı seviyelerde şok-değer kullanımı var. 30 Kasım 1994 tarihli 127. sayının kapağının başlığı "Bosna'da Noel". Karikatürde, annesiyle birlikte bir oyuncak dükkanının vitrinine bakan küçük bir çocuk

var. Ancak, vitrinde oyuncak olarak kanlar içindeki insan parçaları sergileniyor. Çocuk ise, (sanki ortada hiçbir tuhaflık yokmuş gibi) annesine vitrindeki penisi göstererek, "Noel Baba'dan böyle bir şey istedim" diyor. Buradaki mesaj, Sourisseau'nun 21 yıl sonra çizeceği McDonald's panolu Aylan karikatürü ile tamamen aynı doğrultuda. Karikatürün eleştirisinin merkezinde, bir Avrupa ülkesi can pazarına dönmüş ve şiddet adeta sıradanlaşmışken, diğer Avrupalıların yanı başlarındaki bu dehşete büyük ölçüde kayıtsız kalarak günlük hayatlarına (ve belki Noel hazırlıklarına) devam etmeleri var.

19 Temmuz 1995 tarihli 160. *Charlie Hebdo* sayısının kapağında ise, kuyruğa girmiş kadınlara prezervatif dağıtan bir Birleşmiş Milletler askeri var. "Birleşmiş Milletler Sırplara karşı koruma öneriyor" başlıklı bu karikatür, "Onların önereceği koruma ancak bu olur" demeye getirerek Birleşmiş Milletler'i hicvediyor.

Savaş bittikten sonra yayınlanan, 10 Temmuz 1996 tarihli 212. *Charlie Hebdo* sayısının kapağında ise, yine tipik bir Sourisseau tezatı var. Toplu mezarların ortaya çıkmaya başladığı günlerde çizilen karikatürde, bir kazı sonrasında bulunan iskeletlerin üzerinde güneşlenen bir adam var. Karikatürün "Taşların altında plaj var" şeklindeki başlığı ise, Fransa'daki 1968 öğrenci protestolarına ait. 1968'deki eylemlere katılan öğrenciler, sokaklara döşenmiş olan taş parkeleri polislere atıyorlardı. Taşların altında ise, plaj kumu vardı ve öğrenciler kumu özgürlükle ilişkilendirmişlerdi. Sourisseau, bu sloganı Bosna vakasına uyarlayarak, Bosna'daki taşların altında özgürlük değil, ölüm olduğunu ifade ediyor. Bir insanın hayatı ile diğerinin ölümü, bir insanın trajedisi ile diğerinin kayıtsızlığı ve bu tezatların bir aradalığı, Sourisseau karikatürlerinin mükerrer temaları arasında.

Bu karikatürlerin içeriği, Bosnalılarla dalga geçmekten çok uzak. Mezkur gazetecinin ve onu alıntılayan gazetelerin iddialarının aksine, Bosna'daki trajediyi fazlasıyla ciddiye alan ve Sırp suçluları, Birleşmiş

Milletler'i ve konuya kayıtsız kalan Avrupalıları eleştiren çalışmalar ile karşı karşıyayız. Ne var ki, derginin getirdiği eleştiriler, hem tarz hem de sofistikasyon itibariyle, Türkiye'deki muadillerinden epey farklı bir seviyede. Bu farklılık, ilgili çalışmaları anlamayı zorlaştırıyor olabilir. Diğer muhtemel faktörler arasında ise, peşin hükümlülük, meraksızlık, anlama çabası göstermeme ve hatta gerekli çabayı göstermeden anlayamayabileceğini dahi fark etmeme sayılabilir.

Dört Filistin karikatürü

Charlie Hebdo'nun Müslümanların trajedilerine kayıtsız kaldığı iddiasını test etme adına, Filistin konusuna yaklaşımını incelemek de mümkün. Yaygın kanının aksine, *Charlie Hebdo* fazlasıyla Filistin yanlısı olan, hatta İsrail'e yönelik eleştirileri nedeniyle zaman zaman antisemitist olmakla suçlanan bir dergi. İsrail'in şiddete başvurduğu farklı dönemlerde yayınlanan farklı *Charlie Hebdo* karikatürleri, Filistin sorununu da yine benzeri bir çarpıcılıkla ele aldı.

Figür 22.3 Filistin, Karikatür 1

http://bit.ly/hebdo44

4 Ekim 2000 tarihli 433. *Charlie Hebdo* sayısının (yine Sourisseau tarafından çizilen) "Filistin'de Noel" başlıklı kapağı bu çerçevede bir örnek. Kapak, Noel için hediye seçenekleri öneriyor. İsrailli çocuklar için sunulan seçenek, zırhlar ve makineli tüfek. Filistinli çocukların payına ise sadece bir tabut düşüyor.

Stéphane Charbonnier'nin Ocak 2015 katliamında öldürülmeden birkaç ay önce yayınladığı bazı karikatürler de aynı doğrultuda. Karikatürlerden ilkinde, İsrailli bir işkenceci, yüzünü kanlar içinde bıraktığı bir Filistinliye, "Hala Filistin'i tanıyor musun?" diye soruyor. Diğer karikatürde ise, Gazze'yi yakıp yıkmakta olan İsrail askerlerinden biri, "Hamas halkı rehin alıyor" diyor. Diğeri ise, bir yandan bir Filistinliyi öldürürken, "Ve sonra rehineleri öldürüyorlar" diyerek ilk askerin cümlesini tamamlıyor.

Figür 22.4 Filistin, Karikatür 2-3

http://bit.ly/hebdo45

http://bit.ly/hebdo46

Figür 22.5 Filistin, Karikatür 4

http://bit.ly/hebdo47

Yine aynı döneme ait bir Rénald Luzier (Luz) karikatürü ise, İsrail'in bombardıman öncesinde bölgedeki Filistinlilerin cep telefonlarına uyarı mesajı göndermesini hicvediyor. "İsrail hedeflerini uyarıyor" başlıklı karikatürde, bir tank var. Tankın üzerindeki İsrail askeri, "Önce bir SMS..." diyerek tanktan bir cep telefonu fırlatıyor.

İfade Özgürlüğü ve Dini Hassasiyetler

Bu kitap, ifade özgürlüğü ve dini hassasiyetlerin karşı karşıya geldiği durumlara yönelik bir inceleme sunuyor. Kitabın ilk bölümü, ifade özgürlüğünü ortaya çıkaran liberal düşünce geleneğini ve bu geleneğin zihni ve tarihi arka planını ele alıyor. Liberalizm eleştirilerine de değinen bu bölüm, laiklik, inançlara saygı ve çokkültürlülük gibi konular etrafında yaşanan tartışmaların bugün geldiği noktaya dair genel bir çerçeve çiziyor.

İkinci bölüm, İslam-Batı ilişkilerini ele alıyor ve İslam dünyasında (ve özellikle Türkiye'de) Batı hakkındaki değerlendirmelerin sıklıkla komplo teorileriyle şekillendiğini vurguluyor. Charlie Hebdo ve karikatürlere yönelik tartışmaların da benzeri bir niteliğe sahip olduğunu çeşitli örneklerle izah eden bölüm, daha makul bir tartışma kültürü ortaya çıkarabilme adına gerekli olan bir dizi prensip sunuyor.

Üçüncü bölüm, 2005 Danimarka karikatür krizi ile 2015 Charlie Hebdo saldırısı arasındaki süreçte (ve yeri geldikçe, bu sürecin öncesinde ve sonrasında) yayınlanan bir dizi karikatürün içeriğini analiz ediyor. Bu içerik analizinin ardından gelen genel bir değerlendirme ile kitap sona eriyor.

Serdar Kaya

www.liberplus.com.tr

9 786058 332478 18 ₺

ISBN: 978-605-83324-7-8

Liber+